

УДК 811.161.2:81'42

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ В ПОЛІМОДАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ НОВИХ МЕДІА

Тетяна Кальченко

ORCID iD: 0000-0003-4828-2273

Національний фармацевтичний університет,
вул. О. Невського, 18, Харків, Україна, 61000

derivazia@yandex.ua

У пропонованій статті проаналізовано особливості актуалізації прецедентних одиниць у полімодальному інтернет-дискурсі на прикладі публікації інтернет-журналу «Платформа», присвяченої 25-річчю незалежності України. Увагу зосереджено на вербальній репрезентації прецедентних одиниць. Дослідження актуальне з огляду на продуктивність їх використання у дискурсі нових медіа та на соціокультурну значущість прецедентних феноменів, сферою-джерелом яких є національна історія. Розкрито аксіологічну, національно-ідентифікаційну та організаційну функції досліджуваного явища.

Ключові слова: прецедентний феномен, мем, дискурс, полімодальність, нові медіа.

Розвиток цифрових технологій не лише породжує технічні новації та удосконалення вже відомих розробок, а й впливає на галузі знань, безпосередньо не пов'язані з ними. Зокрема наслідком цих процесів вважають розширення корпусу об'єктів лінгвістичних досліджень, насамперед завдяки появі нових медіа – віртуальних співтовариств, що функціонують незалежно від їх географічного розташування.

О. Кислова та К. Бердник зазначають: «Поняття «нові медіа» відноситься до концептуальних нововведень початку третього тисячоліття, пов'язаних з переводом культурної спадщини людства у цифровий формат і конвергенцією різних засобів комунікації. Воно охоплює різноманітні феномени, що з'явилися у зв'язку з розвитком комп'ютерних технологій: інтернет-сайти, віртуальну реальність, мультимедіа, комп'ютерні ігри, інтерактивні інсталяції в мистецтві, комп'ютерну анімацію, цифрове відео та інтерфейс «людина – комп'ютер»» [6]. Л. Городенко, дослідниця нових медіа, зараховує до їх інструментів сайти та соцмережі: «Нові медіа у своїй роботі використовують розмаїті інструменти, унікальні чи модифіковані для масової комунікації. Це блоги, подкасти, твіти, соціальні мережі, вебінари, QR-коди, віджети, системи обміну відеофайлами, фотографіями, інфографікою, фотобанки, стільникові додатки, вікі, відеоігри, соціальні закладки, RSS-підбірки, SMS-інтеракція та ін.» [1, 68]. Наведені визначення акцентують увагу на одній із основних ознак нових медіа – полімодальності, що забезпечує вільне пересування між різноманітними видами інформації: візуальною, вербальною, аудіальною.

Реакція соціальних мереж та блогів на події, що відбуваються в реальній, а не віртуальній дійсності, дозволяє спостерігати за перебігом соціокультурних перетворень та комунікативних процесів. У зв'язку з цим актуальним є дослідження мови нових медіа, що засвідчено працями щодо словотвірного (М. Медвідь [8]), жанротвірного (О. Горошко [2], О. Землякова [2], Р. Трифонов

[9]), психолінгвістичного (Л. Компанцева [7]), стилістичного (С. Чемеркін [10]) потенціалу інтернет-дискурсу.

Нові медіа є не тільки засобом досягнення конкретних маркетингових або політичних цілей, але й показником психологічного та емоційного стану аудиторії, формою відображення національної ментальності та ключових цінностей суспільства. Д. Мак-Квейл у праці «Теорія масової комунікації» зазначає, що мас-медіа (до яких, безперечно, належить інтернет) для багатьох є головним каналом культурної репрезентації [12]. Отже нові медіа здатні актуалізувати національну історичну пам'ять, вербальне вираження елементів якої – так звані прецедентні феномени – є важливим складником сучасних лінгвістичних досліджень.

Уперше термін *прецедентні тексти* вжив Ю. Караулов [5], представивши їх як одиниці, «значущі для тієї чи іншої особистості в пізнавальному та емоційному планах, такі, що мають надособистісний характер, тобто добре відомі й широкому оточенню <...> особистості, включаючи її попередників і сучасників, і, нарешті, такі, звернення до яких відновлюється неодноразово в дискурсі <...> мовної особистості» [5, 216]. Пізніше до наукового обігу було введено терміни «прецедентне ім'я», «прецедентний вислів», «прецедентна ситуація» та «прецедентний феномен» як загальне поняття [3].

Іманентні характеристики прецедентних феноменів зближують їх зі специфічними утвореннями соціальних мереж – так званими мемами. Первісний зміст цього терміна (уведеного біологом Річардом Докінзом у 1976 році на позначення одиниці культурної інформації, розповсюджуваної від однієї людини до іншої за допомогою навчання чи імітації) було трансформовано в процесі використання, і наразі він називає «знак, який передає культурну інформацію в інтернет-просторі (пісня, жарт, картинка)» [4, 244].

До 25-річчя незалежності України інтернет-журнал «Платформа» реалізував огляд історії України у форматі сторінки соціальної мережі «Фейсбук» [11]. Предметом дослідження пропонованої статті є прецедентні феномени, наявні у тексті сторінки (при цитуванні збережено авторський правопис). Мета статті – визначити особливості актуалізації прецедентних одиниць в аспекті їх функціонування у полімодальному медіа-дискурсі.

Серед ознак соціальних мереж варто виокремити:

- публічність та відкритість;
- спрямованість на спілкування за інтересами (проявом чого є виникнення різноманітних інтернет-спільнот);
- функцію оперативного реагування на допис користувача; можливість засвідчити підтримку користувача (наприклад, за допомогою кнопки «like»);
- хронологічність викладу думок;
- полімодальність, що передбачає активне використання не лише вербальних засобів спілкування, а й різноманітних символів, картинок, відео тощо;

- прецедентність, тобто скерування користувача на пригадування певних явищ соціокультурної сфери, яка часто стає підґрунтям для створення жартів та інтернет-мемів.

Зважаючи на зазначене, стає зрозумілою ідея адміністраторів інтернет-ресурсу «Платформа» за допомогою близького читачам явища – соціальної мережі – донести привітання з Днем незалежності України без надмірного «офіціозу», подавши огляд історії країни в невимушено-комічному стилі, позначеному проте позитивним пафосом. Цю комунікативну стратегію вибудовано за допомогою кількох засобів. Найголовніший – стилізація під стандарти соціальної мережі, насамперед текстотворчі: *«Дякую скіфам за гостинність! Дуже приємні враження від цих земель. На згадку привіз із собою магнітик на Парфенон та платинову копію золотої пекторалі. Після «Історії» планую написати текст «Топ-10 країн для того, щоб змінити своє життя» – і там точно буде Скіфія! #ТурСкіфією (Геродот Галікарнаський); Шановні фейсбук-юзери! Радий повідомити, що літопис завершено! Лишилось тільки придумати назву. Пропонуйте свої варіанти в коментарях. Той, що набере найбільше лайків, і переможе. Go! UPD Таки «Повість минулих літ»! Всім дякую за участь, а переможниця отримає перший примірник у подарунок! (Нестор Літописець); Як справжній блогер та активний користувач соцмереж, вирішив ділитися із вами цікавими сторінками, на які підписаний – може комусь стане в нагоді. Дуже раджу підписатись на Українські козаки. Зараз про них ще мало знають, хоча дуже дарма – свого часу вони знатно поганяли татарів разом із Яном Ольбрахтом. І взагалі пацани дуже чоткі. (Марцин Бельський).* Наведені контексти реалізують один із принципів спілкування в соцмережах – орієнтованість на спільноту підписників чи друзів. Конкретним мовним виявленням цього є спонукальні фрази *Пропонуйте свої варіанти в коментарях; Дуже раджу підписатись на Українські козаки*, використання хештегів *#ТурСкіфією* та вкраплення сленгових виразів *знатно поганяли, пацани дуже чоткі*. Прецедентні одиниці (алюзії на відвідування Геродотом Скіфії, тексти «Повість минулих літ» та «Історія» Геродота, натяк на козацькі війни) сусідять із лексемними сполученнями на позначення реалій сучасності (*магнітик на Парфенон, конкурс у соцмережах*), що зближує їх, проте не стільки вульгаризує перші, скільки спонукає до пригадування історії та віднайдення зв'язків із теперішнім.

За схожим сценарієм викладено більш недавні події. Так, початок Другої світової та війни на сході України представлено у форматі запрошення на зустріч.

Важливим складником спілкування у соцмережах, як зазначено вище, є меми. Прецедентні феномени, що актуалізують певні історичні події, подано у вигляді інтернет-мемів. Аналізована публікація містить значну їх кількість: *Просто взяти і зробити перше українське Євангеліє – done! Досконала робота з типографікою, орнаментация в українському стилі, випускування кожної літери чітким уставом, елітний пергамент, чорнила та цинобра найвищої якості – все це створює видання справді преміального рівня.*

Пишаюсь кожною літерою! Моя найкраща інвестиція! (Княгиня Анастасія Заславська); 1256 сторінок, 3 240 000 друкованих знаків, більше тисячі примірників, декілька літрів кави та сотні безсонних ночей, і тепер ми готові презентувати Острозьку Біблію – однозначний must read 1581 року! (Іван Федоров). Сфоткали атом, поки він спав. Любимо його! (Харківський фізико-технічний інститут).

Повноти охоплення історичних подій досягнуто за допомогою «реплік» реальних осіб – як, наприклад, «коментар» Дани Павличко до новини про українське видання Біблії: *моць! з ким можна поговорити про права на перевидання?*

Прецедентні ситуації осмислено в гумористичному аспекті та викладено здебільшого у формі своєрідних «діалогів»:

- *Фух, нарешті закінчили будівництво Десятинної церкви. Не дай Боже хтось зруйнує!!!*

Хан Батый ооо, сколько золота!!!

- *Віктор Ющенко І я приклав руку до цього Євангелія!*

Леонід Кравчук Ой, Вітя, краще помовчи

- *Богдан Хмельницький*

Гаразд, давайте серйозно. Ось хто готовий сьогодні до півночі вийти на Визвольну війну? Лайки не рахуються. Тільки коментарі під цим постом зі словами «Я готовий». Як тільки набереться більше тисячі, будемо організовуватись.

Одна з характерних ознак комунікації в інтернет-спільноті, зокрема в соціальних мережах – значна кількість англійських та транслітерованих виразів. Уведення таких одиниць у контекст поруч із лексемами на позначення історичних подій, які у мовця – представника української лінгвокультурної спільноти – традиційно асоціюються зі шкільним курсом історії та літератури, привертає увагу, створює ефект несподіванки та комічності: *Та-дам! Разом із крутими Яків Головацький та Іван Вагилевич раді нарешті представити вам альманах «Русалка Дністрова». Сюди увійшли як загальновідомі хіти «Ой в саду зеленім зозуля кувала» та «Ой ходить сон коло вікон», так і раніше невидані шедеври «Чому кури не пієте» та «Ой Данчику, Білоданчику». Лімітед едішн – лише 1000 примірників, тому поспішайте бронювати. Історичний факт публікації альманаху «Русалка Дністрова» актуалізовано через нанизування позитивно конотованих лексемних сполучень *круті Яків Головацький та Іван Вагилевич, загальновідомі хіти, раніше невидані шедеври. Транслітеровані вирази використано і в обігруванні іншої прецедентної ситуації – видання «Кобзаря» Тараса Шевченка: Чек зіс аут! Зібрав свої найкращі хіти – бест оф зе бест, делюкс, кул, лакшиєрі едішн. Онлі фор ю бай Кобзар Домограй¹! Комічний ефект підсилено уявним «діалогом» між Тарасом Шевченком та Євгеном Гребінкою: Євген Гребінка Ух, крута збірка! В кареті на репіті – Тарас Шевченко сенкс, бро!**

¹ Зазначимо, що псевдонім Тараса Шевченка – Кобзар Дармограй – в аналізованому уривку подано в зміненому вигляді – Кобзар Домограй..

Важливим елементом актуалізації прецедентних феноменів в аналізованій публікації є зазначення імен тих, хто «вподобав» той чи інший запис. Ці вказівки створюють додаткові смислові зв'язки між подіями, концептуалізують історичні факти та часто слугують для поглиблення іронії. Наприклад, новина про «майстер-клас» з виготовлення трипільського посуду «вподобана» Вікентієм Хвойкою; новина від Галшки Гулевичівни (*Розбирала завали, знайшла трішки непотрібних речей. Віддам даром: плаття синє з модним принтом; гармату стандартного розміру; приміщення в центрі Києва. Кому тре?*) – Петром Могилою. Останній з наведених контекстів демонструє виразну спрямованість соціальних мереж на вирішення нагальних практичних потреб. Іронію поглиблено контрастом елементів у списку «непотрібних речей», де сусідять позначення одягу, що не має додаткового семантичного навантаження та натяк на передачу історичною особою – Галшкою Гулевичівною – власної садиби у Києві, яка в подальшому стала місцем заснування Київської братської школи.

Історичні події актуалізовано також через використання прецедентних жанрів. Так, створення Пилипом Орликом першої української Конституції увічнено віршем-«пиріжком», наразі розповсюдженим у соціальних мережах:

*Шоб козаки були свободні
і був у них спокійний сон
Я написав напередодні
Закон*

Додатковим засобом обігрування прецедентних одиниць у публікації є різноманітні способи апелювання до позамовних виражальних засобів, розповсюджених у соцмережах. Одним із таких засобів є використання візуальних одиниць – статичних зображень та анімованих картинок у форматі .gif. Наприклад, до «публікації» Ольги Кобилянської (*Боролись із подругою за рівні права жінок і чоловіків до того, як це стало мейнстрімом! Приєднуйтесь до нашого «Товариство руських жінок на Буковині». Lets rock!*) подано «відповідь» Лесі Українки – доволі розповсюджена наразі картинка із зображенням жінки, яка хизується м'язами, та надписом «We can do it» [12]. Згадуване зображення пов'язане з популярним американським мемом, який асоціюється з фемінізмом.

Загалом прецедентні феномени виконують номінативну, експресивну, організаційну, аксіологічну, парольну, національно-ідентифікаційну, ігрову й характеристичну функції. Наведена публікація засвідчує використання передусім трьох із них: національно-ідентифікаційної, аксіологічної та організаційної, яка й уможливорює дискурс огляду найважливіших подій української історії. Національно-ідентифікаційна функція є визначальною для аналізованого тексту, що зумовлено його ідеєю та тематикою. Її актуалізовано насамперед у виборі прецедентних імен та ситуацій – адже кожне ім'я «дописувача» сторінки належить реальній особистості, а сам текст апелює до конкретної історичної події:

- **Богдан Хмельницький** Шановна громадо! Як ви знаєте, у процесі **Визвольної війни** ми всіх перемогли, але все одно ризикуємо програти. Нас мало, а навкруги Річ Посполита, османи та Московське царство. Тому ми щось підписали з царем Олексієм Михайловичем. Давайте розбиратись, що саме. Хто вгадає, отримає Батурина.

- **Іван Котляревський** Дізнався про креативну економіку – вирішив, що треба бути в тренді. Тільки-но подумав, що варто експортувати наш культурний контент, та видати «**Енеїду**» за кордоном. А чуваки Максим Парпура Йосип Каменецький виявляється вже зробили це без мого відома, не сплативши ані центу роялті та ще й перебрехавши заголовок. Це як взагалі? Є у мене у френдах фахівці з копірайту?

Обраний формат інтернет-публікації допомагає надати оцінку певним явищам сучасності, створюючи ефект іронізування і тим самим реалізуючи аксіологічну функцію прецедентних феноменів: *Просиділи з хлопцями з Верховна Рада-II скликання всю ніч – вирішили, що нарешті будемо жити за писаними правилами, як прогресивні люди в усьому світі. Хоча, що нам ті правила – ми й так непогано жили. Ну хоч потренувалися натискати на кнопки одночасно – ох, важка це робота (Олександр Мороз); Новина на 100 балів! Україна приєдналася до Болонського процесу. Штука це складна, вимагає реформ, тому поки в нас буде не Болонський, а Оболонський процес – наш власний варіант з урахуванням місцевого колориту. Якщо у вас є ідеї, як доповнити концепцію, пишть у коментарях (Міністерство освіти і науки).* Якщо у першому контексті аксіологічна навантаженість репліки поглиблюється завдяки енантіосемії (*натискати на кнопки – важка робота*) та вказівці на негідну поведінку депутатів (*натискати на кнопки одночасно*), то другий контекст засвідчує наявність мовної гри (*Болонський – Оболонський процес*).

Організаційна функція також є імпліцитно притаманною кожній прецедентній одиниці на аналізованій сторінці, адже саме наявність відсилань до подій української історії, суспільної реакції, видатних постатей та обігрування їх у стилістиці сучасної соціальної мережі «цементує» публікацію, є її стрижнем.

Таким чином, аналізована сторінка «Платформи» є вдалою спробою реанімувати у свідомості пересічного читача веб-сайту ключові події української історії, культури, літератури.

Згадані факти актуалізуються передусім шляхом зниження тональності історичного, художнього, публіцистичного наративу та наближення його до розмовного стилю спілкування, прийнятого в соціальних мережах. Прецедентні феномени-натяки на події, згадування яких традиційно в українському суспільстві не позбавлене певного пафосу (Визвольна війна, видання Кобзаря, Друга світова війна тощо) сусідять із виразно іронічними сучасними інтернет-мемами. Стилізації тексту під сторінку в соцмережах досягнуто й широким уведенням транслітерованих виразів і вказівок на персоналії тих, хто «вподобав» ту чи ту публікацію. Використано меми-картинки, які поглиблюють семантичне навантаження прецедентної одиниці. Наведені варіанти актуалізації

прецедентних феноменів у сукупності дають змогу повністю реалізувати національно-ідентифікаційну, аксіологічну та організаційну функції.

Максимально використано потенціал формату соціальної мережі: масовість, дотепність, імітацію оперативності, злободенність. Елементи національної когнітивної бази обіграно в зрозумілий і привабливий спосіб, що допомагає читачеві зосередитися на історії своєї країни та певним чином осмислити її.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Городенко Л. Нові медіа: журналістика чи комунікація? [Електронний ресурс] / Л. Городенко // *Current issues of mass communication*. – 2013. – Вип. 14. – С. 65–69. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmk_2013_14_15.
2. Горошко Е. И., Землякова Е. А. Виртуальное жанроведение: становление теоретической парадигмы / Е. И. Горошко, Е. А. Землякова // *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации*. – Том 24(63). – Вип. 1. – Часть 1. – 2011. – С. 225 – 237.
3. Захаренко И. В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / Захаренко И. В., Красных В. В., Гудков Д. Б., Багаева Д. Б. // *Вестник МГУ*. – Сер. 9 : Филология. – 1997. – № 3. – С. 62–75.
4. Канашина С. Мем как единица передачи культурной информации языковыми и неязыковыми средствами / С. Канашина // *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. – Вип. 20. – М., 2013. – С. 243–249.
5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов ; отв. ред. Д. Н. Шмелев. – М. : «Наука», 1987. – 262 с.
6. Кислова О. М., Берднік К. О. Нові медіа як комунікативні технології ХХІ століття: наслідки мережевізації та інтелектуалізації комунікацій / Кислова О. М., Берднік К. О. // *Соціальні технології: заради чого? Яким чином? З яким результатом?* : монографія / Колектив авторів, наук. ред. В. І. Подшивалкіна. – Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова, 2015. – С. 277–288.
7. Компанцева Л. Комунікативний портрет аудиторії мережевих спільнот: психолінгвістичний вимір / Л. Компанцева. // *Східноєвропейський журнал психолінгвістики*. – Вип. 1. – 2014. – С. 107–113.
8. Медведь М. Н. Особенности Интернет-вокабуляра в коммуникативном пространстве Интернет-дискурса / М. Н. Медведь // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. – № 954. – Сер. «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – Вип. 66. – Х., 2011. – С. 49–53.
9. Трифонов Р. А. Слово ВКонтакте зі словом (деякі загальні зауваги щодо лінгвістики соціальних мереж) / Р. А. Трифонов // *Незгасимий СЛОВОСВІТ: Збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Калашника* / Укл. М. Філон, Т. Ларіна. – Х. : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2011. – С. 559 – 568
10. Чемеркін С. Г. Стилїстика гіпертексту / С. Г. Чемеркін // *Мовознавство*. – 2009. – № 5. – С. 79 – 87.
11. Україна у Facebook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://facebook.platfor.ma/>. – Назва з екрана.
12. McQuail D. Mass Communication Theory [Electronic resource]. / D. McQuail. – Mode of access: [http://www.bou.ac.ir/Portal/file/?171392/Mass.Communication.Theory.6th.Edition-\(McQuails\)-.pdf](http://www.bou.ac.ir/Portal/file/?171392/Mass.Communication.Theory.6th.Edition-(McQuails)-.pdf). – Last access: 2017. – Title from the screen.

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ УКРАИНСКОЙ ИСТОРИИ В ПОЛИМОДАЛЬНОМ ДИСКУРСЕ НОВЫХ МЕДИА

Кальченко Татьяна

В статье проанализированы особенности актуализации прецедентных единиц в полимодальном интернет-дискурсе на примере публикации интернет-журнала «Платформа», посвященной 25-летию независимости Украины. Внимание сосредоточено на вербальной репрезентации прецедентных единиц. Исследование актуально, учитывая производительность их использования в дискурсе новых медиа и социокультурную значимость прецедентных феноменов, сферой-источником которых является национальная история. Рассматриваются аксиологическая, национально-идентификационная и организационная функции исследуемого явления.

Ключевые слова: прецедентный феномен, мэм, дискурс, полимодальность, новые медиа.

THE CONCEPTUALIZATION OF UKRAINIAN HISTORY IN THE POLYMODAL DISCOURSE OF NEW MEDIA

Tetiana Kalchenko

The paper deals with the precedent units which are concerned to different periods of Ukrainian history and their verbalization through the internet discourse. The purpose of the article is to analyze the peculiarities of reflection of precedent phenomena as well as their functionality in the new media discourse. Concrete illustration for this objective was the publication of Ukrainian website “Platforma” styled to Facebook page and devoted to the key facts of national history.

Textual analysis proves that actualization of precedent phenomena in the discourse of new media is carried out through the stylization to another type of precedent units – internet memes with their combining of linguistic and extra linguistic realities and orientation on vast audience. The precedent phenomena are connected with Ukrainian history and reflect the national pathos but at the same time these units join the lexemes which mention the realities of routine daily-life. Another way to actualize the key facts of national history is to create the joke and to bring their together with popular internet memes, first of all phrases. The text of the article contains big amount of transliterated and English phrases which are often used in the internet discourse.

It is important to mention the main functions of the precedent units. Analyzed publication proves the rich functionality of these units. These are axiological, playing, characterizing functions, functions of password and reflection of national identity.

The proposed article is an evidence of topicality of internet discourse investigation which is really important for research of national identity.

Key words: precedent phenomenon, memes, discourse, polymodality, new media.

*Стаття надійшла до редакції 17.01.2017
Прийнято до публікації 25.03.2017*